

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.10>

БІОЮРИСПРУДЕНЦІЯ – ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЧАСТИНА СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОГО ПРАВознавства

Бело́ва М.В.,

доктор юридичних наук,
професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Данко Д.В.,

кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної медицини та гігієни,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Данко А.В.,

юрист

Бело́ва М.В., Данко Д.В., Данко А.В., Біоюриспруденція – фундаментальна частина сучасного загальнотеоретичного правознавства.

Вказується, на сьогоднішній день, звернення до проблеми зміцнення і підтримки громадського здоров'я в контексті глобальної та соціальної біоетики зумовлено актуальною необхідністю, оскільки феномен громадського здоров'я виступає як їх природне втілення та прояв. Сучасні наукові дослідження та інноваційні технології в сфері біомедицини вимагають інтенсивного етичного регулювання з метою збереження здоров'я людини і його життя. Гуманістичне забезпечення клінічної медицини, інноваційно-прикладних наукових досліджень в галузі біомедицини та формування професійних компетенцій фахівців пов'язано як з науково-технічними і технологічними досягненнями в сфері біомедицини, так і зі стійкою тенденцією їх гуманізації та соціалізації, що і вимагає звернення до феноменів глобальної та соціальної біоетики, розробки системи етичних регулятивів біомедичної практики

Встановлено, біоюриспруденція – фундаментальна частина сучасного загальнотеоретичного правознавства. Біоюриспруденція як галузь правової науки повинна вивчати комплекс правових, медичних, етичних та психологічних складових соматичних прав людини, тобто всіх юридичних питань, які виникають у результаті реалізації особою права на розпорядження власним тілом. Саме біоюриспруденція займається теоретичними проблемами у галузі права щодо реалізації соматичних прав людини (життя людини в цілому, в свою чергу є об'єктом багатьох неюридичних наук). Біоюриспруденцію слід розглядати як комплексне, міждисциплінарне науково-правове утворення, що сформувалося на стику біоетики, біоправа та біомедицини. При цьому, вважаємо, розвиток

біоюриспруденції як сучасного напрямку правової науки сприятиме підвищенню культури нормотворчої діяльності, розробці та прийняттю нових ефективних нормативно-правових актів що б враховували правові, медичні, етичні та психологічні складові реалізації соматичних прав людини.

Ключові слова: біоюриспруденція, біоетика, біоправо, соматичні права людини.

Belova M.V., Danko D.V., Danko A.V., Biojurisprudence is a fundamental part of modern general theoretical jurisprudence.

It is indicated that today, addressing the problem of strengthening and maintaining public health in the context of global and social bioethics is due to an urgent need, since the phenomenon of public health acts as their natural embodiment and manifestation. Modern scientific research and innovative technologies in the field of biomedicine require intensive ethical regulation in order to preserve human health and life. Humanistic provision of clinical medicine, innovative and applied scientific research in the field of biomedicine and the formation of professional competences of specialists is connected both with scientific, technical and technological achievements in the field of biomedicine, and with a steady trend of their humanization and socialization, which requires addressing the phenomena of global and social bioethics, development of a system of ethical regulations of biomedical practice

It has been established that biojurisprudence is a fundamental part of modern general theoretical jurisprudence. Biojurisprudence as a branch of legal science should study the complex of legal, medical, ethical and psychological components of human somatic rights, that is, all legal issues that arise as a result of a person's exercise of the right to dispose of his own body. It is biojurisprudence that deals with theoretical problems in the field of law regarding

the realization of human somatic rights (human life as a whole, in turn, is the object of many non-legal sciences). Biojurisprudence should be considered as a complex, interdisciplinary scientific and legal formation, formed at the junction of bioethics, biolaw and biomedicine. At the same time, we believe that the development of biojurisprudence as a modern direction of legal science will contribute to the improvement of the culture of rule-making activity, the development and adoption of new effective normative legal acts that would take into account the legal, medical, ethical and psychological components of the realization of somatic human rights.

Key words: biojurisprudence, bioethics, biolaw, somatic human rights.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, звернення до проблеми зміцнення і підтримки громадського здоров'я в контексті глобальної та соціальної біоетики зумовлено актуальною необхідністю, оскільки феномен громадського здоров'я виступає як їх природне втілення та прояв. Сучасні наукові дослідження та інноваційні технології в сфері біомедицини вимагають інтенсивного етичного регулювання з метою збереження здоров'я людини і його життя [1, с. 45]. Гуманістичне забезпечення клінічної медицини, інноваційно-прикладних наукових досліджень в галузі біомедицини та формування професійних компетенцій фахівців пов'язано як з науково-технічними і технологічними досягненнями в сфері біомедицини, так і зі стійкою тенденцією їх гуманізації та соціалізації, що і вимагає звернення до феноменів глобальної та соціальної біоетики, розробки системи етичних регулятивів біомедичної практики [2, с. 15].

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних фахівців з теорії держави та права, а також інших галузей права, серед яких: Л. Красавчикова, А. Майфат, А. Лисаченко, С. Алексєєв, О. Зайчук, М. Авдеєнкова, В. Копейчиков, В. Нерсєсянц, Ю. Оборотов, П. Рабінович, С. Тимченко, Ю. Тодика, М. Цвік, С. Агієвець, В. Акопов, Н. Болотіна, О. Домбровська, Д. Белов, С. Булеца, В. Волков, Л. Ліпачова, Г. Лопатенков, А. Марущак, В. Лапшин, А. Волкова, Т. Мещерякова, Г. Пекліна, С. Повалій, В. Сальніков, Є. Кузнецов, С. Пустовіт, С. Роганов, Г. Романовський, С. Максимов, С. Рязанцев, О. Салагай, Ю. Сергєєв, Н. Тюменєва, К. Чернега, Б. Юдін, Е. Садовська, О. Капінус, Д. Кобяков, Н. Крилова, І. Сенюта, В. Галай, А. Тихомиров, А. Попович, Н. Козюбра, С. Липень, М. Дамірлі та ін. Основу наукових підходів до формування концептуальних засад роботи становили роботи С. Стеценка, О. Мережка, В. Плавича, О. Старовойтової, Р. Токарчика, А. Колачко.

Виклад матеріалу дослідження. В контексті основної мети нашого дослідження, хотілося б звернути увагу й на модерні підходи щодо ви-

значення понять «біоетика» «біоправо» «біоюриспруденція».

Так, згідно зі ст.3 Конституції України:

«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [3].

Таким чином, діяльність держави повинна бути спрямована на забезпечення дотримання усіх встановлених прав та свобод людини. Так що цілком очевидно, що всі ці правові аксіоми покликані забезпечувати індивідуальні права і громадянські свободи [4, с.16]. З цієї ж правової норми випливає, що для людини наявність прав та свобод є не настільки важливими, як саме визнання її життя як «найвищої соціальної цінності». Як зазначає С. Стеценко *«саме на цих засадах (визнання життя людини як основоположної цінності) і базується біоюриспруденція, – нове науково-юридичне та практично-правове утворення»* [5, с. 259].

Правові дослідження в сфері біоетики дали новий поштовх розвитку сучасного права, оскільки в умовах технологічного прогресу в галузі генної інженерії, медицини і т.д. виникла потреба з боку держави правовими механізмами захистити права людини, тобто виконати обов'язок, що зазначений в ст.3 Конституції України. Саме тому, в ХХ столітті з'являється необхідність у виокремленні нової підгалузі права «біоюриспруденції».

При цьому, відзначимо, вперше вжив цей термін в своєму монографічному дослідженні «Біоюриспруденція: засади права для ХХІ століття» [6] професор Люблінського університету ім. Марії Кюрі-Склодовської – Р. Токарчик.

Термін біоюриспруденція походить від сукупності трьох складових (грец. *bios* – життя, лат. *jus* – право та лат. *prudencia* – мудрість, знання). Тобто це сукупність біоетики та права, тому дуже часто поряд з вживанням терміну «біоюриспруденція» ми можемо зустріти також і такий термін як «біоправо». В чому ж полягають ці складові даного терміну розглянемо нижче.

Отже, як зазначає Т. Кучера біоетика – породження цивілізації кінця ХХ століття, її виникнення пов'язане з інтенсивним розвитком біомедичного знання, величезними змінами в медичній практиці. Саме з другої половини ХХ століття зміни в медицині мають принципово новий характер. Сучасна медицина не тільки підтримує життя, але також має реальну можливість давати життя (штучне запліднення), визначати та змінювати його якісні параметри (генна інженерія, транссексуальна хірургія), відсувати час смерті (реанімація, трансплан-

тація, геронтологія). Тобто медицина кінця ХХ століття може маніпулювати життям людини, керувати ним (наприклад, генетично коректувати особливості людини, знищувати життя на стадії ембріона, припускати донорство органів без дозволу самого донора, припиняти медичну допомогу безнадійно хворому). Подібні можливості суперечать моральним цінностям та принципам, що існують в суспільстві. У силу цих суперечностей і сформувалася біоетика як система знань про межі дозволеного маніпулювання життям та смертю людини [7, с. 69].

Біоправо як система норм, що регулюють відносини у сфері досліджень біоетики, має особливості обговорення таких складних і делікатних питань, як евтаназія, аборт, застосування допоміжних репродуктивних технологій, генетична інженерія, трансплантація. Однак, неможливо ці всі питання розглядати тільки на підставі юридичних нормативних актів. На сьогоднішній день постає необхідність формування біоюридичної складової біоетики. З біоюридичних позицій слід чітко окреслити роль людини у суспільстві та переосмислити саме поняття життя та його абсолютної цінності [8, с. 34].

Посилаючись на механізм розвитку науки, пише А. Запорожченко, можна зробити висновок, що нові галузі знань при їх науковій і практичній значущості не відразу оформлюються в окрему дисципліну, довгий час можуть залишатися на рівні дослідницької сфери чи наукового напрямку, але з часом у руслі розвинення та конкретизації відповідних досліджень можуть оформитися в самостійну наукову й навчальну дисципліну [9].

Що стосується біоюриспруденції, то цікавим є визначення яке пропонує вже цитований нами вітчизняний науковець С. Стеценко. А саме, *«біоюриспруденція – це новітнє науково-правове утворення, в основі якого лежить сприйняття життя людини як найвищої біосоціальної цінності, метою якого є забезпечення та захист правовими засобами життя людини у зв'язку з інтенсивним розвитком біології та медицини* [5, с. 260].

Цілком погоджуємось з позицією А. Запорожченко [10] та С. Стеценко [5] які до структурних елементів біоюриспруденції відносять правову соматологію¹, правову танатологію² та правову перинатологію³. Так, наприклад, термін «танатологія» до використання медичної і біологічної науки був введений за пропозицією І. Мечникова. Біля витоків танатології стояли видатні вчені-медики

та біологи М. Біша, К. Бернар та інші, які заклали основи вивченню смерті як закономірного завершення життя. Власне танатологічна методологія спрямована на вивчення причин вмирання, механізму настання смерті (танатогенез), посмертних змін в трупі, понять, ознак і видів смерті, а також питань лікарського втручання в процес вмирання (реаніматологія).

Танатологія є багатопрофільною наукою, яка об'єднує різні сфери знань в цій галузі. Цілком зрозуміло, центральним поняттям в понятійно-категоріальному апараті танатології є поняття «смерть». Смерть з позиції медицини є необоротне припинення життєдіяльності організму, неминучий природний кінець існування будь-якої живої істоти [11]. Саме так визначає це поняття сучасна наука. Неоднозначність цього визначення очевидна хоча б тому, що виділяють кілька видів смерті. Існує смерть клінічна і смерть біологічна (або справжня), смерть соціальна і смерть мозку, передсмертні станів, що вводять лікарів в оману. Сам по собі факт неоднозначності поняття смерті, пише А. Запорожченко, ставить перед лікарями надзвичайно складні етичні, філософські, економічні та правові проблеми, пов'язані з констатацією смерті, об'ємом реанімаційних заходів, легалізацією евтаназії і прийняттям рішення про продовження або припинення надання медичної допомоги [10].

Розвиток правової танатології, за вірним твердженням А. Запорожченко, покликаний вирішувати ряд наступних проблем:

- юридичне визначення смерті (оновлене) і її критеріїв;
- аналіз сучасного стану «культури смерті», яка повинна знаходити своє відображення і в законодавстві;
- удосконалення системи фіксацій і посвідчення юридичного факту смерті;
- розгляд евтаназії як однієї з форм відходу з життя в контексті танатологічного знання;
- дослідження епістемологічної саморефлексії права на смерть в системі соматичних прав, що сприяє більш чіткому визначенню меж реалізації даного права;
- правове регулювання трансплантації органів і тканин людини в контексті танатологічного знання.

Не менш цікавим є й поняття правової перинатології. Так, згідно усталеної точки зору, під правовою перинатологією слід розуміти «складову частину біоюриспруденції, що досліджує пра-

¹ Правова соматологія – це складова частина біоюриспруденції, яка досліджує правові аспекти життя людини з моменту народження до моменту смерті, в основі якої – право людини за життя вільно розпоряджатися своїм тілом.

² Правова танатологія – це складова частина біоюриспруденції, яка досліджує правові аспекти кінцевого етапу життя людини, процесу помирання та періоду часу, поки смерть людини продовжує мати певні біосоціальні наслідки.

³ Правова перинатологія – це складова частина біоюриспруденції, що досліджує правові аспекти життя людини з моменту запліднення до народження.

вові аспекти життя людини з моменту запліднення до народження» [5, с. 262]. Зокрема, однією з її проблем є штучне переривання вагітності, морально-етичний аспект якої пов'язаний з правом на життя ненародженої дитини і визначенням статусу ембріона. Так, у релігійній традиції неприпустимість абортів аргументовано цінністю людського життя з моменту зачаття, створенням Богом неповторної безсмертної душі в його момент. Науковим обґрунтуванням заборони штучного переривання вагітності є його негативний вплив на репродуктивне здоров'я жінки і створення у момент зачаття людського організму з індивідуальним генетичним кодом, хромосомним набором, транскрипцією ДНК і синтезом білків [13, с. 20].

Отже, біоюриспруденція – фундаментальна частина сучасного загальнотеоретичного правознавства. Біоюриспруденція як галузь правової науки повинна вивчати комплекс правових, медичних, етичних та психологічних складових соматичних прав людини, тобто всіх юридичних питань, які виникають у результаті реалізації особою права на розпорядження власним тілом. Саме біоюриспруденція займається теоретичними проблемами у галузі права щодо реалізації соматичних прав людини (життя людини в цілому, в свою чергу є об'єктом багатьох неюридичних наук). Біоюриспруденцію слід розглядати як комплексне, міждисциплінарне науково-правове утворення, що сформувалося на стику біоетики, біоправа та біомедицини. При цьому, вважаємо, розвиток біоюриспруденції як сучасного напрямку правової науки сприятиме підвищенню культури нормотворчої діяльності, розробці та прийняттю нових ефективних нормативно-правових актів що б враховували правові, медичні, етичні та психологічні складові реалізації соматичних прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Бисага Ю.М., Козодаєв С.П., Белов Д.М., Громовчук М.В. Захист конституційних прав і свобод людини у процесі проведення біомедичних досліджень. Ужгород, 2018. 172 с.
- Мишаткина Т.В., Богдан Е.Л. Феномен общественного здоровья в контексте глобальной и социальной биоэтики. Биоэтика и современные проблемы медицинской этики и деонтологии: материалы Республиканской научно-практической конференции с международным участием (Витебск, 2 декабря 2016 г.) / Мво здравоохранения Республики Беларусь, УО «Витебский государственный ордена Дружбы народов медицинский университет». Витебск: ВГМУ, 2016. 289 с.
- Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254 к/96- ВР. *Верховна Рада України*. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print1456747272378216>
- Козодаєв С.П., Бисага Ю.М., Белов Д.М., Громовчук М.В. Захист конституційних прав і свобод людини у процесі проведення біомедичних досліджень: монографія. Ужгород, 2018. 203 с.
- Стеценко С. Біоюриспруденція як новий напрям правових наукових досліджень. *Публічне право*. 2013. № 3. С. 259–270.
- Tokarczyk R.A. *Biojurisprudencja: podstawy prawa dla XXI wieku*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej, 2008. 109 s.
- Кучера Т. Біоетика: огляд найактуальніших проблем. Видавництво: КНЕУ. 2014. С. 67–91.
- Запорожан В.М., Аряєв М.Л. Біоетика та біобезпека. Підручник К.: Здоров'я, 2013. 456 с.
- Запороженко А. Роздуми щодо визначення місця біоюриспруденції в системі юриспруденції. URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/1801/1764>.
- Запороженко А.С. *Правова танатологія: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01* Одеса, 2015. 19 с.
- Эволюция концепции смерти мозга в нашей стране. *Медицинское право и этика*. 2003. № 1. URL : <http://www.worklib.ru/laws/ml02/pages/10017451>.
- Запороженко А.О. *Правова танатологія як новий науковий напрям*. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4570/62.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 435-440.
- Хмара М.В. *Медичне право в контексті актуальних проблем біоетики: перинатологічний аспект*. Молодий вчений». № 12 (88). грудень, 2020 р. С. 19–25.
- Dmytro M. Bielov, Myroslava V. Hromovchuk, Yaroslav V. Hreca, Vasyl V. Tymchak. *Essence of somatic human rights in the process of biomedical research*. *Wiadomości Lekarskie*. VOLUME LXXIV, ISSUE 10 PART 2, OCTOBER 2021. P. 2663–2668.
- Громовчук М.В., Белов Д.М. Гуманізм як філософсько-правова категорія в умовах формування нової парадигми в праві. *Аналітично-порівняльне право*. №3/2022. С. 23–28.
- Myroslava Byelova, Ioan-Mircea Farcash, Dmytro Byelov, *The principle of humanism and its content in the conditions of the formation of the newest social paradigm*. *European Socio-Legal and Humanitarian Studies*. 2022. Issue 1.
- Hromovchuk M., Danko D., Danko A., *The principle of humanism as a prerequisite for the content of somatic human rights*. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2022. Issue 2.